

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 378.147:51

Світлана СКВОРЦОВА

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ: ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

У статті аналізуються й узагальнюються підходи до визначення поняття «професійна компетентність» та існуючі класифікації професійних компетентностей. Уточнено зміст поняття «професійна компетентність», удосконалено класифікацію професійних компетентностей.

В статье анализируются и обобщаются подходы к определению понятия «профессиональная компетентность» и существующие классификации профессиональных компетентностей. Уточнено содержание понятия «профессиональная компетентность», усовершенствована классификация профессиональных компетентностей.

In the is analysed and approaches to determination of concept are summarized «professional competence» and existing to classification of professional competence. Maintenance of concept is specified «professional competence», classification of professional is improved competence.

Оновлення системи професійної підготовки на компетентнісній основі шляхом посилення практичної спрямованості професійної освіти викликано рядом факторів. По-перше, інтеграцією України у європейське освітнє середовище, приєднанням до Болонського процесу; по-друге, вимогами суспільства щодо формування відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і самовдосконалення, вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, спроможна критично мислити. Між тим, за даними Світового банку, студенти пострадянських країн (Росія, Білорусь, Україна) показують дуже високі результати (9–10 балів) за критеріями «знання» і «розуміння» та дуже низькі бали — за критеріями «застосування знань на практиці», «аналіз», «синтез», «оцінювання» (1–2 бали). Студенти із розвинених західних країн (США, Франція, Канада, Ізраїль) демонструють діаметрально протилежні результати: високий ступінь розвитку навичок аналізу, синтезу, високий рівень умінь приймати рішення при відносно невисокому рівні показника «знання» [3]. Отже, перед вищими навчальними закладами ставиться завдання формування фахівців, які спроможні результативно діяти, готові ефективно виконувати професійні функції, здатні розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у професійній діяльності.

Професійну компетентність як педагогічну проблему науковці почали вивчати лише наприкінці 80-х років ХХ століття; дослідження йшло за такими напрямками як «майстерність», «професіоналізм», «професійна готовність» тощо. Введення в професійну освіту (крім знань, умінь і навичок) нових освітніх конструктів — компетентностей — науково обґрунтовано вченими країн Європейського Союзу у середині 80-х рр. минулого сторіччя (Р. Бадер, Д. Мертенс, Б. Оськарсон, А. Шелтен, Саймон Шо та ін.).

Метою статті є теоретичний аналіз й узагальнення підходів до визначення категорії «професійна компетентність» та класифікацій професійних компетентностей, формулювання власної позиції автора з проблеми.

Аналіз трактувань поняття професійної компетентності засвідчує наявність різних точок зору:

– готовність фахівця включитися в певну діяльність (А. Аронов). Компетентність в певній галузі — це володіння знаннями, досвідом і здібностями, що дають змогу обґрунтовано судити про цю галузь і ефективно діяти в ній (В. Краєвський А. Хуторський) [2];

– інтеграційне поняття, що охоплює три складові — мобільність знань, варіативність методу і критичність мислення (М. Чошанов) [6].

Отже, професійна компетентність — найважливіша характеристика фахівця, який має бути готовим до виконання професійної діяльності, щоб самостійно, відповідально та ефективно виконувати власні професійні функції.

На основі того, що компетентність є складним утворенням, більшість дослідників виокремлює в цьому педагогічному явищі певні групи. Якщо взяти за основу класифікації професійних компетентностей змістовий компонент, то одержимо такі види:

- загальні, професійні, академічні (за В. Байденком);
- компетентність у загальнонауковій сфері, яка становить основу відповідної професії, компетентність у широкій (інваріантній відносно різних спеціальностей) царині професійної діяльності, компетентність у вузькій (спеціальній) галузі професійної діяльності (за Ю. Татуром);
- загальнокультурні, методологічні, предметно-зорієнтовані (за Ю. Фроловим, Д. Махотіним).

Якщо виходити з того, що будь-яка професійна діяльність здійснюється в соціумі, забарвлена особистісними рисами, відношеннями, прагненнями тощо, то одержимо класифікації:

- соціальна, спеціальна, індивідуальна (В. Ландшеер) [4];
- спеціальна, соціальна, особистісна, індивідуальна (А. Маркова) [5];
- соціально-особистісна, загальнопрофесійна, спеціальна (В. Шадриков);
- соціальна, комунікативна, предметна (В. Гузеєв) [1].

Всі ці види компетентностей відповідають окремим компонентам структури професійної компетентності: професійно-діяльній, комунікативній і особистісній. В таблиці 1 подано зіставлення трактувань окремих видів компетентностей, що запропоновані В. Ландшеером, А. Марковою та В. Гузеєвим.

Таблиця 1

Зіставлення трактувань окремих видів професійних компетентностей

	Компетентності		
	В. Ландшеер	А. Маркова	В. Гузеєв
Професійно-діяльній компонент професійної компетентності			
<i>соціальна</i>	<ul style="list-style-type: none"> • здатність до групової діяльності і співпраці з іншими працівниками; • готовність до відповідальності за результат своєї праці; • володіння прийомами професійного навчання 	<ul style="list-style-type: none"> • володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, співробітництвом; • соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці 	<ul style="list-style-type: none"> • здатність діяти в соціумі з урахуванням позицій інших людей
<i>спеціальна</i>	<ul style="list-style-type: none"> • підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності; • вміння вирішувати типові професійні задачі; • вміння оцінювати результати своєї праці; • здатність самостійно набувати нові знання і вміння за фахом 	<ul style="list-style-type: none"> • володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні; • здатність проектувати свій подальший професійний розвиток 	
<i>предметна</i>			<ul style="list-style-type: none"> • здатність аналізувати й діяти з погляду певних галузей людської культури

Комунікативний компонент професійної компетентності			
<i>соціальна</i>		• володіння відповідними прийомами професійного спілкування	
<i>комунікативна</i>			• здатність вступати в комунікацію з метою порозуміння
Особистісний компонент професійної компетентності			
<i>індивідуальна</i>	• готовність до постійного підвищення кваліфікації; • готовність до реалізації себе в професійній праці; • здібність до професійної рефлексії; • здібність до подолання професійних криз і професійних деформацій	• володіння прийомами самореалізації й розвитку індивідуальності в рамках професії; • готовність до професійного зростання; • здатність до індивідуального самозбереження	
<i>особистісна</i>		• володіння прийомами особистісного самовираження та саморозвитку; • володіння засобами протистояння професійним деформаціям особистості	

У нашому дослідженні ми класифікуємо види професійної компетентності відповідно до її структури.

Професійно-діяльнісний компонент охоплює такі компетентності:

– *соціальну*: здатність успішно взаємодіяти з іншими; здатність до співробітництва, до групової та кооперативної діяльності; здатність розв'язувати конфлікти; здатність до лідерства; готовність до ухвалення рішень; соціальну відповідальність за результати своєї професійної праці;

– *спеціальну*: наявність стрункої системи наукових знань із фахових дисциплін; володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні: спроможність вирішувати типові професійні задачі; здатність оцінювати результати своєї праці; здатність до розв'язування проблем й готовність результативно діяти, вирішуючи проблемні ситуації; здатність самостійно набувати нові знання й уміння за фахом; здатність до планування й проектування свого подальшого професійного розвитку;

– *інформаційну*: володіння інформаційними технологіями, спроможність знаходити інформацію, здатність систематизувати, узагальнювати її, здатність критично ставитися до інформації, поширюваної масмедійними засобами і рекламою; здатність застосовувати знання й інформаційну грамотність.

Комунікативний компонент професійної компетентності містить наступні складові:

– *комунікативну*: володіння сукупністю вербальних і невербальних засобів комунікації; володіння відповідними прийомами професійного спілкування; здатність вступати в комунікацію з метою порозуміння;

– *соціокультурну*: здатність захищати і дбати про відповідальність, права, інтереси та потреби інших, що передбачає вміння робити вибір з позицій громадянина, члена сім'ї, робітника, споживача тощо; фіксовані прояви гуманістичної етики, уміння ідентифікувати себе з цінностями професійного середовища.

З особистісного компонента можна виділити такі компетентності:

– *особистісну*: здатність до самостійної пізнавальної діяльності: постановка і розв'язання пізнавальних задач; нестандартні завдання, проблемні ситуації — їх створення і розв'язування; продуктивне і репродуктивне пізнання, дослідження, інтелектуальна діяльність; готовність до реалізації себе у професійній праці; володіння прийомами самореалізації й розвитку індивідуальності в рамках професії; готовність до постійного підвищення кваліфікації; здатність вчитися впродовж життя як основа безперервного навчання в контексті як особистого та професійного, так і соціального життя; здатність складати і здійснювати плани й особисті проекти, що дозволяє визначати та обґрунтовувати цілі, які є сенсом життя та співвідносяться із власними цінностями; уміння аналізувати ситуацію на ринку праці;

– *рефлексивну*: прагнення до досконалості професійної діяльності й адекватна її самооцінка; готовність до професійної рефлексії; спроможність оцінювати власні професійні можливості; здібність до подолання професійних криз і професійних деформацій;

– *творчу*: здатність до творчості; здатність до пошуку оригінальних варіантів розв'язання професійних завдань.

Між тим, в кожному із визначених видів компетентностей можна виділити складові, що характеризують людину будь-якого фаху, і ті, які притаманні фахівцеві певної галузі. На цих засадах професійні компетентності класифікують на групи:

– *професійно-технологічна підготовленість*: володіння технологіями; компонент, що має надпрофесійний характер, але необхідний кожному фахівцю — *ключові компетенції* (А. Новиков);

– *ключові*: міжпредметні й надпредметні компетентності — здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні види діяльності, ефективно розв'язуючи актуальні індивідуальні й соціальні проблеми; *загальногалузеві*: відбиваються в розумінні «способу існування» відповідної галузі — тобто того місця, яке ця галузь займає в суспільстві, а також уміння застосовувати їх на практиці для розв'язування індивідуальних і соціальних проблем; *предметні*: складові загальногалузевих компетентностей, які стосуються конкретного предмета (А. Хуторський).

Виходячи зі сказаного вище, в нашому дослідженні притримуємося поділу фахових компетентностей на ключові, загальногалузеві та предметні (за А. Хуторським).

Треба зазначити, що синонімами ключових компетентностей у країнах Заходу є ключові кваліфікації (Німеччина), базові навички (Данія), ключові навички (Великобританія); цими термінами користуються і російські вчені.

Склад ключових компетентностей, пропонований різними авторами, відрізняється іноді вельми помітно. Виділяють, принаймні, два підходи до розуміння ключових компетентностей: їх розглядають як якості особистості, що важливі для здійснення діяльності у великій групі різнопрофільних професій (фахівці програми ОЕСД, В. Байденко, Е. Зеєр, Б. Оськарссон, А. Шелтон та ін.); «накрізні» знання і вміння, які необхідні в будь-якій професійній діяльності (А. Новиков, С. Шо та ін.).

У табл. 2 подано класифікацію професійних компетентностей з урахуванням поділу компетентностей на ключові, базові та спеціальні.

Класифікація професійних компетентностей за рівнями: ключові, базові та спеціальні

	Компетентності		
	Ключові	Базові	Спеціальні
Професійно-діяльнісний компонент професійної компетентності			
<i>соціальна</i>	<ul style="list-style-type: none"> • здатність успішно взаємодіяти з іншими; • здатність до співробітництва, до групової та кооперативної діяльності; • здатність розв'язувати конфлікти; • здатність до лідерства; • готовність до ухвалення рішень 	<ul style="list-style-type: none"> • соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці 	
<i>спеціальна</i>	<ul style="list-style-type: none"> • здатність самостійно набувати нові знання й уміння за фахом; • здатність до розв'язування проблем; • здатність до планування; • здатність складати і здійснювати плани й особисті проекти 	<ul style="list-style-type: none"> • наявність стрункої системи наукових знань із загально-фахових дисциплін й готовність до її застосування на практиці; • володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні: спроможність вирішувати типові професійні задачі; • здатність оцінювати результати своєї праці; • готовність результативно діяти, вирішуючи проблемні ситуації 	<ul style="list-style-type: none"> • наявність стрункої системи наукових знань зі спеціальних фахових дисциплін й готовність до її застосування на практиці; • спроможність вирішувати типові вузькопрофесійні задачі; • готовність результативно діяти, вирішуючи вузькопрофесійні проблемні ситуації
<i>інформаційна</i>	<ul style="list-style-type: none"> • володіння інформаційними технологіями; • спроможність знаходити інформацію; • здатність систематизувати, узагальнювати її; 	<ul style="list-style-type: none"> • уміння знаходити інформацію, систематизувати, узагальнювати її й готовність і здатність працювати з інформацією 	
	<ul style="list-style-type: none"> • здатність критично ставитися до інформації, поширюваної масмедійними засобами і рекламою; • здатність застосовувати знання й інформаційну грамотність 		

Комунікативний компонент професійної компетентності			
<i>комунікативна</i>	<ul style="list-style-type: none"> • володіння сукупністю вербальних і невербальних засобів комунікації; • здатність вступати в комунікацію з метою порозуміння 	<ul style="list-style-type: none"> • володіння професійною термінологією, готовність її застосовувати під час спілкування; • володіння відповідними прийомами професійного спілкування 	
<i>соціокультурна</i>	<ul style="list-style-type: none"> • здатність захищати і дбати про відповідальність, права, інтереси та потреби інших, що передбачає вміння робити вибір із позицій громадянина, члена сім'ї, робітника, споживача тощо; • фіксовані прояви гуманістичної етики 	<ul style="list-style-type: none"> • спроможність ідентифікувати себе з цінностями професійного середовища 	
Особистісний компонент професійної компетентності			
<i>особистісна</i>	<ul style="list-style-type: none"> • здатність до самостійної пізнавальної діяльності: постановка і розв'язання пізнавальних задач; нестандартні рішення, проблемні ситуації — їх створення і розв'язування; продуктивне і репродуктивне пізнання, дослідження, інтелектуальна діяльність; • здатність вчитися впродовж життя; • уміння аналізувати ситуацію на ринку праці 	<ul style="list-style-type: none"> • готовність до реалізації себе у професійній праці; • володіння прийомами самореалізації й розвитку індивідуальності в рамках професії; • готовність до постійного підвищення кваліфікації; • здатність проектувати свій подальший професійний розвиток 	
<i>рефлексивна</i>		<ul style="list-style-type: none"> • прагнення до досконалості професійної діяльності й адекватна їй самооцінка; • готовність до професійної рефлексії; • спроможність оцінювати власні професійні можливості; • здібність до подолання професійних криз і професійних деформацій 	

творча	• здатність до творчості	• здатність до пошуку оригінальних варіантів розв'язання професійних завдань	
--------	--------------------------	--	--

Таким чином, у статті розглянуто поняття «професійна компетентність» як властивість особистості фахівця, що виявляється у здатності до професійної діяльності, готовності до виконання професійних функцій та спроможності ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, які виникають у професійній діяльності на основі знань, умінь та мінімального досвіду. Запропоновано класифікацію професійних компетентностей, яка реалізує окремі компоненти структури професійної компетентності: професійно-діяльнісний, комунікативний та особистісний на трьох рівнях: ключовому, базовому та спеціальному.

Оскільки наше дослідження полягає у визначенні шляхів формування професійної компетентності вчителя, то наступним кроком має бути застосування поданої класифікації для з'ясування структури професійної компетентності педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гузеев В. Матрица разнообразия — способ определения компетентности педагога / В. Гузеев // Директор школы. — 2006. — № 8. — С. 27–30.
2. Краевский В. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В. В. Краевский, А. В. Хуторской // Педагогика. — 2003. — № 2. — С. 3–10.
3. Краснова Т.И. Инновации в системе оценивания учебной деятельности студентов / Т. И. Краснова // Образование для устойчивого развития. — Минск: Издательский центр БГУ, 2005. — С. 438–440.
4. Ландшеер В. Концепция «минимальной компетентности» / В. Ландшеер // Перспективы. Вопросы образования. — 1988. — № 1.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. — М.: МГУ, 1996. — 307 с.
6. Чопанов М.А. Гибкая психология проблемно-модульного обучения / М. А. Чопанов. — М.: Народное образование, 1997. — 152 с.

УДК 378.141.001.76

Лілія ЯРОЩУК

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Формування готовності до інноваційної діяльності майбутніх учителів є одним із завдань початково-виховного процесу вищого навчального педагогічного закладу. У статті розглядаються теоретичні аспекти проблеми готовності до інноваційної діяльності, проаналізовано зміст понять «підготовка» та «інноваційна діяльність».

Формирование готовности будущих учителей к инновационной деятельности является одним из заданий учебно-воспитательного процесса высшего учебного педагогического учреждения. В статье рассматриваются теоретические аспекты проблемы готовности к инновационной деятельности, проанализировано содержание понятий «подготовка» и «инновационная деятельность».

The formation of readiness of future teachers to innovative activity is one of the aims of educational process of high educational teachers' training institute. The theoretical aspects of the problem of readiness to innovative activity are considered in the article.

Аналіз розвитку педагогічної освіти засвідчує, що специфіка педагогічної діяльності ставить ряд вимог до особистості педагога, які в педагогічній науці визначаються як професійно значущі особистісні якості. Останні характеризують інтелектуальну й емоційно-вольову сфери особистості, суттєво впливають на результат професійно-педагогічної діяльності і формують індивідуальний стиль педагога. Сукупність професійно зумовлених